

Снитко О. С.

ORCID: 0000-0002-5593-1334

Web of Science Researcher ID: AAT-8186-2020

Scopus ID: 57217183703

КРИЗОВІ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ВОЄННОЇ ДОБИ

***Анотація.** Статтю присвячено аналізу кризових комунікацій у медійному просторі України воєнної доби, які передбачають використання технологій, спрямованих на діагностування, прогнозування та управління кризовими ситуаціями та (за можливості) на нейтралізацію негативних наслідків кризових ситуацій. Як показує аналіз, основою ідеологічної матриці стратегічних комунікацій в Україні є наратив ідентичності, який визначає фундаментальні ознаки та цінності самобутньої та унікальної української нації, що виборолла й захищає свою державність. Відповідно, всі інші проукраїнські наративи підпорядковані визначеному гранднаративу, адже головною метою агресора є знищення державності України, знецінення демократичних настанов українців, їх проєвропейської та прозахідної орієнтації. На особливу увагу заслуговує здійснення кризових комунікацій у напрямку "влада – громадяни". Як показує дослідження, влада має демонструвати вміння брати на себе відповідальність за розв'язання кризової ситуації, не приховувати реальні труднощі, постійно моніторити ситуацію, забезпечувати двосторонній характер комунікації. Не приховуючи реальний стан подій, необхідно спрямовувати увагу суспільства на позитивне розв'язання кризової ситуації, дотримуватись етики та емпатії спілкування, обирати спікерів, які володіють відповідними комунікаційними технологіями. Практика кризових комунікацій доводить, що воєнна доба потребує невеликих за обсягом текстів, у яких збалансована фактична та емоційна частини, присутній певний особистісний посыл ("Звертайтеся до людей і кожного з них!"). З самого початку промових найвищих посадових осіб у сфері дипломатії. Кризова ситуація, яку переживає суспільство під час воєнної доби, масово виводить на авансцену специфічні сугестивні тексти, у яких реалізуються найголовніші стратегічні наративи, де підтримується моральний дух громадян – креолізовані (мультимодальні) тексти, які*

.....

трансляються через класичні та нові медіа, соціальні мережі, поєднуючи різнокодову інформацію (вербальний, візуальний та музичний текст).

Ключові слова: кризові комунікації, закони кризових комунікацій, стратегічний наратив, варіативність наративу, битва наративів в інформаційному просторі України воєнної доби.

Інформація про автора: Снитко Олена Степанівна – доктор філологічних наук, професор; професор кафедри східнослов'янської філології та інформаційно-прикладних студій; Навчально-науковий інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: elenasnytko@ukr.net

Olena S. Snytko

ORCID: 0000-0002-5593-1334

Web of Science Researcher ID: AAT-8186-2020

Scopus ID: 57217183703

CRISIS COMMUNICATIONS IN THE INFORMATION SPACE OF WARTIME UKRAINE

Abstract. *The present study explores crisis communications in media space of wartime Ukraine that imply the use of technologies aimed at diagnosing, predicting, and managing crises and, whenever possible, neutralizing their negative consequences. The findings indicate that the identity narrative is the foundation for the ideological matrix of Ukrainian strategic communications during the Russia-Ukraine war. This master narrative outlines the fundamental features and values of the distinctive and unique Ukrainian nation defending its sovereignty and statehood. Not surprisingly, all other pro-Ukrainian narratives draw on this master narrative because the aggressor's primary goal is to destroy the country's nationhood and devalue democratic aspirations and pro-European/pro-Western orientations of its citizens. Crisis communications practices indicate that wartime texts should be short, with balanced factual and emotional parts and a personal message – "Address the whole people and every one of them!" These communication principles have dominated public speeches, including those of the top diplomatic officials, from the start of the third stage of the war. The crisis faced by Ukrainian society during wartime has brought to the forefront a growing number of specific suggestive texts that support the main strategic narratives and boost the morale of citizens – creolized (multimodal) texts that are disseminated through traditional and new media, social networks, combining different information codes (verbal, visual and musical texts). These texts effectively*

Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика

and positively influence Ukrainian society and simultaneously objectify narratives rich in emotional description. The activation of these forms is the result of tension release through creativity. Traditionally used to exert manipulative influence on individuals, this form may prove effective in crisis communication situations due to its propensity to quickly neutralize the state of uncertainty, which is difficult for the psyche.

Keywords: crisis communications, laws of crisis communications, strategic narrative, narrative variability, battle of narratives in the information space of wartime Ukraine

Information about the author: Snytko Olena Stepanivna – Doctor of Philology, Professor; Professor at the Department of East Slavic Philology and Information and Applied Studies; Educational and Scientific Institute of Philology; Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: elenasnytko@ukr.net

Третій етап російсько-української війни², розпочатий рф 24 лютого 2022 року, мав на меті повну ліквідацію України як держави. Від напівприхованого декларування своїх цілей [про нарративний механізм впливу на свідомість соціуму роспропагандою у передвоєнну добу див.: 11] агресор перейшов до масштабного воєнного втручання, вбивств українців як на фронті, так на тимчасово окупованих територіях. Російсько-українська війна у її новому вимірі докорінно змінила уявлення про стабільність миру в Європі та світі. Як зазначають фахівці, ця війна "спонукала до перегляду припущень про природу сучасних конфліктів. Припущення про зменшення ваги традиційних засобів ведення війни виявилися передчасними. Водночас некінетичні воєнні інструменти, зокрема когнітивні, зберігають свою вагу" [9].

Так, Б. Парохонський та Г. Яворська про російський дискурс війни говорять:

Рішення Кремля розгорнути масштабні збройні дії проти України ґрунтувалося на уявленнях про слабкість її державних інститутів, збройних сил і про прихильність російськомовного населення, що відповідало панівній у суспільстві та владній верхівці РФ

² Періодизація російсько-української війни здійснюється у відповідності до рекомендацій Генерального штабу ЗСУ (лист МОН № 7/32-23 від 26.01.2023 до закладів вищої освіти України).

дискурсивній моделі світу російсько-радянського імперіалізму. Згідно з останньою Україна як країна і як держава насправді не існує, а є лише штучним витвором, вигаданим антиросійськими силами. Руйнування СРСР проголошено "геополітичною катастрофою", наслідки якої мають бути ліквідовані через його реінкарнацію у вигляді оновленої Росії. Тоді вторгнення на українські терени має бути визнане як справедлива каральна операція проти українського фашизму. Для маскування панівного російського дискурсу в інформаційний простір вкладаються фейкові наративи про засилля фашизму в Україні, утиски російськомовних, наміри нападу на РФ військ НАТО тощо³.

В інформаційному просторі України з початком воєнного стану масштабно розгортаються особливі кризові комунікації, які мають свої закони та специфіку.

Дослідники визначають різні ознаки кризових комунікацій. Узагальнюючи думки фахівців, можна відзначити, що ефективним кризовим комунікаціям мають бути притаманні:

1. Правдивість та координованість повідомлень: меседжі з різних джерел (у тому числі – з різних органів влади) не мають суперечити одне одному.

2. Відкритість та інтенція до спілкування з різними категоріями споживачів інформації.

3. Емпатія та емоційність по відношенню до реципієнтів; вміння відчувати настрій реципієнтів; урахування настрою цільової аудиторії цінується більше за аналітику.

4. Демонстрація не тільки стурбованості, але й передусім бачення перспективи розв'язання кризової ситуації, яка є предметом повідомлення, тобто плану дій.

5. Моніторинг особливостей сприйняття інформації (у тому числі і за допомогою соціальних мереж) та забезпечення зворотнього зв'язку [17; 5; 10; 2; 16; 1].

Надважливою видається думка вчених про те, що під час війни, "суб'єктом панівного дискурсу та автором необхідних у

³ Породження війни з безсилля миру: смислова логіка війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/porodzhennya-viyny-z-bezsyllya-myru-smyslova-lohika-viyny> (дата звернення: 28.02.2023)

його межах висловлювань (актів комунікації) є влада, підтримувана соціумом" [9].

В ідеалі можна стверджувати, що воєнна доба має бути пов'язана з розгортанням таких кризових комунікацій, які передбачають використання технологій, спрямованих на діагностування, прогнозування та управління кризовими ситуаціями та (за можливістю) на психологічну нейтралізацію негативних наслідків кризових ситуацій. Як правило, постійно відслідковується зворотній зв'язок з реципієнтами. Досвід показує, що успішні та ефективні кризові комунікації мають бути побудовані за правилом: *Concern* (стурбованість) – 1%; *Action* (дія) – 5%; *Perspective* (перспектива) – 94% [16].

Воєнна доба потребує невеликих за обсягом текстів, у яких добре збалансована фактична та емоційна частини, присутній певний особистісний посил ("*Звертайтеся до людей і кожного з них!*"), повною мірою реалізовані різні технології сугестивного впливу. Бо у кризових ситуаціях необхідно демонструвати впевненість та рішучість у подоланні кризи, швидко та ефективно доносити інформацію до реципієнтів, підтримувати їх ментально та емоційно. З самого початку повномасштабної війни ці принципи комунікації домінують навіть у промовах найвищих посадових осіб у сфері дипломатії. Тексти промов суттєво змінюють традиційні принципи побудови. Достатньо згадати відверті та насичені глибоким змістом та емоціями виступи В. Зеленського у парламентах європейських країн, які допомагали змінити позицію Заходу у питанні воєнної допомоги Україні. Ці тексти побудовані з урахуванням усіх законів сугестії: вони характеризуються відповідним ритмом, що виявляється як на рівні смислових, так і на рівні синтаксичних, морфологічних та фонетичних повторів, передбачають реалізацію двох опозиційних функціонально-тематичних груп лексичних одиниць, насичені емоціогенними маркерами, пов'язані з об'єктивацією опозиції *СВІЙ – ЧУЖИЙ* тощо. Власне, взаємодія усіх засобів впливу і сприяє закріпленню сугестивно маркованих смислів у реципієнта [13], проте у структурі цих текстів з'являються елементи, притаманні передусім кризовим комунікаціям, а саме: чітко

окреслена адресованість інформації, яка повідомляється, так званий особистісний посил, який ґрунтується на інтерперсональності спілкування та характеризується неповторною взаємодією комунікантів, експлікованою психологічною орієнтацією на адресата:

Фрагмент виступу В. Зеленського у парламенті Великої Британії

Народе Сполученого Королівства та його почесні представники! Усі жителі Англії та Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії! Усіх земель, які були домом для хоробрих душ відтоді, як виникла Європа!

Я прибув сюди й стою перед вами від імені хоробрих. Від імені наших бійців, які зараз в окопах та під ударами ворожої артилерії. Від імені наших зенітників і всіх захисників неба, які оберігають Україну від ворожої авіації та ракет. Від імені наших танкістів, які воюють за повернення нашого законного кордону. Від імені наших призовників, які зараз проходять підготовку, зокрема тут, у Великій Британії, – дякую, Британіє – і які потім будуть відправлені на фронт – кваліфіковані, екіпровані й готові до перемоги. І від імені кожного батька й кожної матері, які чекають своїх хоробрих синів і доньок додому з війни.

Пане спікере! Пам'ятаєте, трохи більш як два роки тому ми бачилися з вами тут, у парламенті. Для мене це була велика честь. Ми пили чай. Говорили про наших людей, наші країни, політичні традиції України та Великої Британії.

Пане Прем'єр-міністре! Ріші! Коли ми з вами сьогодні бачились, я сказав вам, що розкажу у своєму виступі в парламенті одну історію. Історію про мої відчуття під час мого першого візиту до Лондона як Президента восени 2020 року.

Пані та панове! Я дякую вам за вашу хоробрість! Велика подяка від усіх нас! Так, прошу, всі оплески вам! Лондон був із Києвом із першого дня! З перших секунд і хвилин повномасштабної війни. Британіє, ти почала допомагати, коли світ ще не встиг зрозуміти, як реагувати. Борисе, ти об'єднував інших, коли це здавалось абсолютно неможливим. Дякую тобі. Ви всі тоді показали вашу сміливість і характер. Сильний британський характер. Ви не поступилися Україною. А отже, ви не поступилися своїми ідеалами. А отже, ви не поступилися духом цих великих островів. Дуже дякую вам! Сьогодні я матиму честь зустрітися з Його Величністю

Королем. Для мене це буде справді особливий момент. Я також маю намір сказати йому децю дуже важливе для майбутнього не лише України, а й для майбутнього Європи. У Великій Британії Король – пілот Військово-Повітряних сил. А в Україні сьогодні кожен пілот Військово-Повітряних сил – це король для нас, для наших сімей. Звертаюся до вас і світу з простими, але дуже важливими словами. Бойові літаки – для України! Крила – для свободи!⁴.

Введення воєнного стану в Україні стало передумовою для організації єдиного мовлення з метою забезпечення оборони, нейтралізації загроз інформаційній безпеці держави, а також для сталого функціонування цифрового ефірного мовлення (див. Рішення Ради національної безпеки і обороти України щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану):

Ураховуючи пряму військову агресію з боку Російської Федерації, активне поширення державою-агресором дезінформації, викривлення відомостей, а також виправдовування або заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, з метою донесення правди про війну, забезпечення єдиної інформаційної політики в період дії в Україні правового режиму воєнного стану, запровадженого Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, ураховуючи вимоги Закону України "Про правовий режим воєнного стану", відповідно до статті 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України **вирішила**:

1. Установити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі

⁴ "Свобода переможе, росія програє": повний текст виступу Зеленського у парламенті Британії.

URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/08/novyna/polityka/svoboda-peremozhe-rosiya-prohraye-povnyj-tekst-vystupu-zelenskoho-parlamenti-brytaniyi> (дата звернення: 28.02.2023).

стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні "Єдині новини #UAразом".

2. Рекомендувати Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення вжити заходів щодо реалізації пункту 1 цього рішення⁵.

Єдина інформаційна політика країни почала реалізовуватися на цілодобовому марафоні "Єдині новини #UAразом", який відіграв значну роль особливо у перші дні та місяці воєнного стану. Інформаційні повідомлення демонстрували швидке реагування на події, що відбувалися, убезпечували аудиторію споживачів від фейкових повідомлень, були спрямовані на ментальну та емоційну підтримку українців, спрацьовуючи на психологічну нейтралізацію негативних наслідків перших днів та місяців воєнної доби. Таким чином у рамках марафону були об'єднані різні телеканали на єдиній інформаційній платформі.

Згодом окрім єдиного мовлення примітною рисою розгортання кризових комунікацій була поява значної кількості популярних спікерів, які, працюючи переважно на різних ютуб-каналах, стали ключовими фігурами у медіапросторі України. Вони компенсували нестачу персоналізації спілкування. Їхні щоденні повідомлення прослуховували мільйони українців. Найпопулярніші та найефективніші експерти-спікери мали постійний зв'язок із аудиторією, відчували її настрій, емоції, відповідали на питання людей, надавали щоденний аналіз ситуації з урахуванням її перспективи, в цілому демонстрували обізнаність у розгортанні подій війни та вираженість суджень. М. Фейгін, О. Арестович, О. Жданов, Р. Світан, А. Піонтковський, Ю. Швець, Ю. Федоров та П. Черник, В. Портніков та ін. (див. скріншоти з теле- та інтернетпроєктів):

⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#Text> (дата звернення: 28.02.2023).

Кожний відомий спікер, безумовно, виконував певні функції інформування суспільства (з урахуванням своїх переконань та завдань), так і функції психологічного впливу на цільову аудиторію. Тому у кожного популярного експерта були як свої прихильники, так і свої опоненти. Достатньо згадати досить суперечливі (і почасти різко критичні) оцінки коментарів О. Арестовича, Ю. Швеця та ін.⁶ Проаналізуємо деякі з них.

⁶ Путін скоро помре? Чий буде Крим? Як астрологи та псевдоексперт Арестович маніпулюють свідомістю. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/25/7386475/> (дата звернення: 28.02.2023); Что это было? Как Алексей Арестович ушел, чтобы остаться. URL: <https://www.bbc.com/russian/podcasts/p076qqzl/p0dxsqum> (дата звернення: 28.02.2023); Піар на крові та спроби розсварити ГУР і ЦРУ: хто такий насправді Юрій Швець URL: https://novyny.online.ua/piar-na-krovi-ta-sprobi-rozsvariti-gur-i-tsru-hto-takiy-naspravdi-yuriy-shvets_n853260/ (дата звернення: 28.02.2023).

Так, наприклад, І. Федорів, головна редакторка сайту ЧЕСНО, реагуючи на прямий ефір О. Арестовича та Ю. Романенка від 20.01.2023 року ("Зачем Украине ЮгоРоссия") висловлює різко критичну оцінку коментарів першого спікера щодо шансів перемоги України в російсько-українській війні, підкреслюючи її шкідливий характер. Журналістка посилається також на аналогічну оцінку своїх колег (див., наприклад, матеріал А. Фещенко, оприлюднений на Главкомі 21 січня 2023 року⁷). І. Федорів висловлює побоювання щодо негативного впливу коментарів О. Арестовича на "довірливих громадян, які вірять у гороскопи та не аналізують інформаційний простір і можуть стати легкою здобиччю ворожих спецслужб".

Визнаючи правомірність критичного аналізу інформації, із розумінням ставлячись до публічних дискусій, до яких звикло українське суспільство, підтримуючи право медійників на оприлюднення власної оцінки ситуації, дозволимо собі підкреслити контраверсійну думку, яка об'єктивована у тексті публікації І. Федорів. Ця думка безпосередньо торкається *принципів розбудови інформаційного простору* України воєнної доби. Мова йде про готовність чи неготовність українського суспільства сприймати різновекторну інформацію, про поділ споживачів інформації на категорії свідомих (читаємо – "не довірливих") і не свідомих ("довірливих") громадян, про право вільної людини отримувати інформацію з різних джерел, порівнювати альтернативні думки, робити самостійні висновки. Шукаючи відповідь на поставлене питання, зазначимо: соціологічні виміри рівня політичної свідомості українського суспільства під час війни демонструють надвисокий рівень консолідації громадян. Як свідчить аналіз матеріалів Круглого столу "**Українське суспільство після перемоги**", проведеного

⁷ Нова скандальна заява Арестовича. Експрадник поставив під питання перемогу й існування України URL: <https://glavcom.ua/country/society/nova-skandalna-zajava-arestovicha-eksradnik-postaviv-pid-sumniv-peremohu-j-isnuvannja-ukrajini-903499.html> (дата звернення: 28.02.2023).

Національним інститутом соціології НАН України влітку 2022 року, суспільство об'єднує передусім віра в перемогу (93% опитаних), тотальна відмова від радянської ідентичності, посилення ідентифікації себе як громадян України: якщо рік тому 75% опитаних ідентифікували себе як громадяни України, то зараз таких вже – 98%; помітна тотальна відмова від радянської ідентичності та абсолютна сепарація від росіян (91%)⁸. Результати опитування, проведеного Фондом "Демократичні ініціативи" спільно з соціологічною службою Центру Разумкова у грудні 2022 року, підтверджують висновки про високий рівень політичної свідомості українців:

Війна та перемога очима українців

- 93% українців вірять у перемогу України у війні. Сумнівається у перемозі лише 3% опитаних. Порівняно з серпнем прогнози українців щодо перемоги не змінилися..
- Серед тих, хто вірить у перемогу України, 39% вважає, що ця перемога настане до літа 2023 року. 22% роблять ставку на перемогу через 1–2 роки, а ще 20% вважають, що перемоги можна досягти найближчими місяцями.
- Абсолютна більшість (54%) українців вбачає перемогу у вигнанні російських військ з усієї території України та відновленні кордонів станом на січень 2014 року. Ще 22% вважають, що на цьому не можна зупинятися і треба домагатися повного знищення російської армії та розпаду РФ зсередини. Поступитися певними частинами окупованих територій в обмін на припинення бойових дій і вважати це перемогою готові 18% опитаних. Із них 8% готові поступитися лише АР Крим, 6% – територіями, окупованими до 23 лютого 2022 року, і 3% – усіма територіями, які станом на сьогодні окуповані армією РФ.
- Припинити війну, навіть якщо російська армія втримається на територіях, окупованих після 24 лютого 2022 року, готові 7% населення.
- 62% опитаних вважають, що війна може припинитися лише у разі перемоги. 26% респондентів, на противагу, готові піти на

⁸ Як війна змінює українську суспільство URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html> (дата звернення: 28.02.2023).

.....

поступки Росії, якщо це допоможе досягнути миру. Порівняно з жовтнем, частка українців, які вважають неприйнятними будь-які поступки РФ, зросла на 4%⁹.

Україна стала справжнім відкриттям для країн Європи та світу. Незламність, хоробрість, самовідданість українців, їхня консолідованість є беззаперечними ознаками політичної свідомості нації. Тому поділ українських громадян на "довірливих" та "недовірливих" (тобто здатних до самостійного мислення) є абсолютно хибним. Дозованість, фільтрація інформації не була метою введення єдиного мовлення в Україні, надважливим завданням був саме інформаційний захист та консолідація суспільства на єдиній інформаційній платформі, яка стала джерелом для трансляції надважливих для країни стратегічних наративів. Створення та введення в медіапростір системи ютуб-каналів, на яких почали працювати авторитетні експерти-спікери, незважаючи на альтернативність оцінок, почасти суперечливість суджень, можна вважати закономірним кроком у здійсненні інформаційної політики країни у стані війни. Загальне інформаційне підживлення суспільства у складній психоемоційній ситуації війни, яке здійснювалось популярними спікерами, було надважливим аспектом діяльності медіа. Практика довела, що отримання інформації лише з так званих "надійних" державних офіційних джерел обов'язково має урізноманітнюватися тлумаченням експертів, які володіють засобами впливу на аудиторію, підтримують її. Контраверсійність думок спонукає до роздумів, до самовизначення людини. Вона не є перешкодою щодо формування суспільної думки воєнної доби.

Ідеологічно діяльність українських медіа була спрямована на вибудову таких наративів, які б консолідували українське суспільство, а саме гранд-наративу ідентичності, наративу

⁹ Підсумки-2022: Під синьо-жовтим прапором свободи! URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky-2022-pid-synozhovtyim-praporom-svobody-gruden-2022r> (дата звернення: 28.02.2023).

героїчного супротиву агресору, який обов'язково завершиться перемогою над ворогом, наративу незламності українців та непереможеністю ЗСУ.

Широкомасштабна конвенційна війна, безумовно, супроводжується достатньо відчутним інформаційним протистоянням. Не є винятком й інформаційний простір України, у якому час від часу розгорталися небезпечні інформаційно-психологічні операції, інспіровані країною-агресором, а іноді й зумовлені політичним протистоянням в українському суспільстві. Головне управління розвідки України, СБУ відслідковували та інші інституції інформаційно-безпекового напрямку відслідковували ці процеси. Див., наприклад, фрагмент тексту попередження ГУР:

***Попередження ГУР
про чергову інформаційно-психологічну операцію рф***

Росія намагається використовувати українських журналістів для проведення нових інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). В них фігуруватимуть журналісти. Про це повідомляє РБК-Україна з посиланням на Головне управління розвідки України. Так, за даними розвідки, найближчим часом очікується комплексне та масштабне вкидання ворогом фейкових новин для підриву довіри до України з боку західних партнерів. "Спецслужби країни-агресора планують від імені популярних західних видань звертатися до українських журналістів із пропозиціями надавати інформацію про стан української економіки, політичну ситуацію в державі та діяльність Збройних сил України", – йдеться в повідомленні. Як пояснюють в ГУР, таким чином Росія хоче домогтися зменшення військової допомоги Україні від іноземних партнерів, а також зібрати інформацію про ЗСУ та військово-промисловий комплекс (ВПК). "Закликаємо журналістську спільноту уважно перевіряти джерела, з яких надходять пропозиції про співпрацю", – додали розвідники¹⁰.

¹⁰ Росія готує нову провокацію, щоб Захід почав менше допомагати Україні URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/rosiya-gotue-novu-provokatsiyu-shchob-zahid-pochav-menше-dopomagati-ukraini> (дата звернення: 28.02.2023).

З метою розповсюдження шкідливої для українського суспільства інформації використовувалися не тільки російські та зарубіжні інформаційні джерела, але й українські канали, на яких працюють достатньо відомі українські журналісти. Необхідно згадати, наприклад, антиукраїнські повідомлення-залякування, які "розганялися" деякими російськими (начебо опозиційними) експертами А. Ілларіоновим (ексрадником путіна) та політологом В. Солов'єм та ін. Так, у середині січня 2023 року на тлі загострення військових дій на Донбасі експерт А.Ілларіонов здійснює інформаційний "вкид" (зазначимо принагідно – далеко не перший!) про початок "великої війни", яку розпочинає путін, прозоро натякаючи на можливу поразку України, яка зазнає нового наступу з трьох напрямків, не маючи достатньої кількості необхідної зброї (*ютуб-канал Олександра Шелеста* "Срочно! Счет пошел на дни! Илларионов: Путин начинает по-настоящему БОЛЬШУЮ войну", *ютуб-канал Uklife tv* (журналістка Людмила Немиря "Новое наступление Пугіна. Когда?" (як тут не згадати відомий наратив-залякування путіна "Мы еще не начинали!"). А. Ілларіонов лише майстерно "натякає" на програвш України, на "встановлення окупаційного контролю на території України", "... угруповання російських військ може бути достатнім..."). Ввічливість відомих українських журналістів (на кшталт "Ви робите досить ризиковані висновки!"), яка не супроводжується спробою критично осмислити інформацію, дещо не зрозуміла. Враховуючи принципи свободи слова в Україні, необхідність розглядати різнопланову інформацію, зазначимо, що в умовах кризових комунікацій на тлі жорсткої війни та психологічної напруги в українському суспільстві, спричиненої національною ментальною травмою, яку отримали практично всі українці, подібні інформаційні "вкиди", **які не супроводжуються альтернативною аналітикою**, не є корисними (див. детальніше на сторінках ютубу¹¹).

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=g-9CITbr-KE> (дата звернення: 28.02.2023); <https://www.youtube.com/watch?v=kBpp07r8RqY> (дата звернення: 28.02.2023).

На наш погляд, абсолютно недостатніми були намагання критично осмислити "щирі" повідомлення А. Ілларіонова (який використовував комунікативний імідж Ріхарда Зорге нового часу): українська аналітика *постфактум* була абсолютно запізнілою та не зовсім ефективною.

Перелік відповідних кроків у здійсненні інформаційно-психологічних операцій проти українського суспільства в умовах війни можна багатократно доповнювати. Широко відомий опозиційний російський політолог професор В. Соловей "спеціалізувався" на регулярних "повідомленнях" про невідворотність застосування тактичної ядерної зброї путіним, навіть тоді, коли міжнародна експертна спільнота зробила висновки про вичерпність цієї теми¹².

На особливу увагу заслуговує здійснення кризових комунікацій у напрямку "влада – громадяни". Адже війна передбачає, що суб'єктом панівного дискурсу та адресантом необхідних у його межах актів комунікації, як зазначають Б. Парахонський та Г. Яворська, "є влада, підтримувана соціумом. Суб'єкт влади має не тільки визнавати чи декларувати стан війни або шляхи досягнення миру, встановлювати наявність загроз існуванню життєвих цінностей суспільства, але також уживати ефективні заходи щодо усунення загроз та забезпечувати стабільність у країні. Дієвість і результативність заходів означає реальність панівного владного дискурсу, тоді як їх відсутність або неадекватність ситуації означає, що такий

¹² Путін морально й психологічно готовий застосувати ядерну зброю URL: <https://www.unian.ua/war/putin-moralno-y-psiologichno-gotoviy-zastosuvati-yadernu-zbroyu-solovey-12086139.html> (дата звернення: 28.02.2023); Рішення про застосування тактичної зброї прийнято. Питання у часі та місці URL: <https://uainfo.org/blognews/1664880278-rishennya-shchodo-zastosuvannya-taktichnoyi-yadernoyi-zbroyi-priynyato.html> (дата звернення: 28.02.2023); Про можливість застосування путіним ядерної зброї URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/solovej-pro-mozhlivist-zastosuvannja-putinim-jadernoji-zbroji-v-ostannij-misjats-perebuvajuchi-pid-vplivom-duzhe-silnogo-stresu-i-silnodijuchih-preparativ-vin-mozhe-ne-tsilkom-adekvatno-otsi-1641872.html> (дата звернення: 28.02.2023).

.....

дискурс, швидше, є імітацією реальності" [9]. Влада повинна брати на себе відповідальність за розв'язання ситуації, не приховувати реальні труднощі, постійно моніторити ситуацію, звертати увагу та коментарі в соціальних мережах та вчасно на них відповідати (тобто забезпечувати двосторонній характер комунікації). Проте, не приховуючи реальний стан подій, необхідно спрямовувати увагу суспільства на позитивне розв'язання кризової ситуації. Необхідно дотримуватись етики та емпатії у спілкуванні, обирати спікерів, які володіють відповідними комунікаційними технологіями.

Відомі експерти з питань стратегічних комунікацій В. Дубов та А. Баровська (Національний інститут стратегічних досліджень), характеризуючи спроможності органів державного влади у сфері кризових комунікацій, зазначають: "Кризові ситуації є невід'ємною частиною буття людини та суспільства. Виникнення криз на загальнодержавному рівні може призводити до того, що під загрозою опиняється життя великої кількості людей. Це потребує ефективного реагування з боку влади. Важливим елементом такого реагування є спроможність держави та її органів комунікувати із суспільством, пояснювати причини виникнення ситуації, порядок дій держави та їх мету, як ці дії сприяють вирішенню проблеми, заспокоїти населення та надати йому всю належну інформацію, від якої буде залежати, зокрема, життя громадян" [4].

Не можна стверджувати, що взаємодія влади (на різних її щаблях) із громадянами України під час воєнного стану в Україні стовідсотково відповідала канонам здійснення успішних та результативних кризових комунікацій. Серед негативних прикладів можна навести спілкування із суспільством через ситуацію можливого блекауту в Україні, намагання влади, "дивлячись правді в очі", зняти з себе відповідальність за подальшу долю громадян, рекомендація евакуації "в нікуди" та суперечливість повідомлень із різних джерел (див. Інформацію Голови уряду України по ситуацію з можливим блекаутом (від 20 грудня 2022 року).

Стурбованість посадової особи зрозуміла, проте, інформуючи суспільство про ситуацію, яка може загрожувати життю та здоров'ю людей, треба не тільки окреслювати дії держави, але й демонструвати шляхи подолання кризи. Як бачимо, тут відома формула ефективних кризових комунікацій не працює.

Не додавали оптимізму киянам і поради мера, який зазвичай користується повагою мешканців, самотужки підготувати собі варіант можливої евакуації за межі столиці. Інформація про загрозу апокаліптичного сценарію, не підкріплена коментарями щодо плану дій влади та перспективи подолання кризи, практично спрацьовувала також як деструктивний наратив, а самі тексти звернень погіршували психоемоційний стан людей (такої інформації було багато в інформаційному полі України).

Без вербалізації інформації про напрямок дій влади, про очікувані результати цих дій та подолання кризової ситуації подібні тексти стають знаряддям трансляції наративів-заялювань, які руйнують психіку реципієнтів у надважкий період життя країни, працюють на розпалення панічних настроїв, вони практично не виконують тієї функції підтримки громадян, які б мали виконувати, підкреслюючи активність та дієвість посадовців різних рівнів. Принагідно відзначимо, що наративи-заялювання широко використовувались та використовуються країною-агресором (пор. наратив про використання тактичної ядерної зброї, про застосування в Україні так званої "брудної бомби" тощо). У ситуації воєнного стану, коментуючи кризові ситуації, наприклад, ситуацію з енергопостачанням та інші подібні складні питання, влада має подбати про координованість повідомлень з різних джерел, адже суперечливий характер інформації про кризову ситуацію негативно впливає на суспільство, стимулюючи хаотизацію свідомості та негативний стресовий стан реципієнтів. Наприклад, численні повідомлення ЗМІ від 28 грудня 2022 року про зупинку роботи українських атомних енергоблоків і

.....

негативний вплив цих подій на роботу електромереж в Україні лише ввечері було спростовано компанією "Енергоатом". Пор.:

В "Енергоатомі" спростовують поширену в мережі інформацію про зупинення роботи українських атомних енергоблоків. Про це повідомляє РБК-Україна з посиланням на повідомлення компанії. Як стверджують у компанії, деякі ЗМІ поширили помилкову інформацію про нібито зупинення роботи українських атомних енергоблоків. "Сьогодні, як і раніше, всі 9 енергоблоків вітчизняних атомних електростанцій, розташованих на підконтрольній Україні території, працюють на максимальній наявній потужності", – йдеться в повідомленні¹³.

Принагідно підкреслимо висновок експертів про те, що так звані панічні нарративи на кшталт *"В Україні – безлад"*, *"Україна – країна хаосу, радикалів та нацистів"*, *"В Україні можливе повторення катастрофи на АЕС"* та ін. активно поширювалися розпрапагандою¹⁴.

Воєнний стан потребує відповідних зусиль влади щодо управління кризовими станами, такі повідомлення, безумовно, транслиують нарративи на підтримку суспільства, бо демонструють **керованість життя** суспільства та окреслюють **позитивну перспективу у подоланні кризових ситуацій**¹⁵.

Зазначимо принагідно, що нарративи про спроможність українців активно та результативно діяти у боротьбі з ворогом, вирішувати складні питання буття, виявляти високий рівень інтелектуальної та технічної підготовки позитивно впливають на формування як внутрішнього, так і зовнішнього іміджу країни.

¹³ В Україні зупинилися АЕС? "Енергоатом" зробив термінову заяву
URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayini-zupinilisya-aes-energoatom-zrobiv-1672225180.html> (дата звернення: 28.02.2023).

¹⁴ Хвилі дезінформації літа-осені 2022 року. URL: <https://gwaramedia.com/hvili-dezinformaczii-lito-osin-2022-rik-analiz-vid-gwara-media/> (дата звернення: 28.02.2023).

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=kBpp07r8RqY> (дата звернення: 28.02.2023); <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/3/7383476/> (дата звернення: 28.02.2023).

Під час війни надважливою є роль ЗСУ, які є цитаделлю державності України, запорукою збереження незалежності країни. Ось чому впевненість у перемозі на складному шляху подолання екзистенціальної загрози для українського суспільства, яку демонструє Головнокомандувач ЗСУ, наротив *перемоги, яку "неможливо здобути без вирішальної битви"* (а саме він транслюється у його зверненні¹⁶) "перекриває" значну кількість руйнівних наративів, спрямованих проти українського суспільства.

Повідомлення про героїзм ЗСУ, патріотизм та звитягу українських воїнів відіграють надважливу роль у консолідації українського соціуму, терапевтично впливають на свідомість та підсвідомість людей, перекриваючи ворожі наративи про поразку України у цій війні, які поруч з танками та ракетами цілять в душу людини¹⁷.

Так, за інформацією медіаекспертів українського інтернет-видання "Детектор медіа", найпоширенішим антиукраїнським наративом періоду війни, який активно просувався та просувається ворогом в Україні та у країнах Європи, є наратив *"Україна програє війну"*, який реалізується у різноманітних варіантах: *"російська армія досягає значних успіхів"*, *"Захід знає, що росія виграє війну"*, *"росія воює не в повну силу"* (широковідома фраза путіна "мы еще не начинали"), *"українці відмовляються воювати"*, *"Захід запропонував Україні здатися"*, *"Українська армія вчиняє злочини"* та ін. (див. також інформацію Детектор-медіа про найпоширеніший наратив роспропаганди¹⁸).

¹⁶ Залужний звернувся до українців напередодні свят. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/zaluzhnij-zvernuvsja-do-ukrajintiv-naperedodni-svjat-video-898961.html> (дата звернення: 28.02.2023).

¹⁷ Героїзм ЗСУ, про який ми дізнаємося ще не скоро URL: <https://glavcom.ua/columns/sergmarco/herojizm-zsu-pro-jakij-mi-diznajemos-shche-ne-skoro-873093.html> (дата звернення: 28.02.2023).

¹⁸ <https://detector.media/infospace/article/202434/2022-09-01-doslidzhennya-vstanovylo-nauposhyrenishyy-naratyv-rospropagandy-shchodo-viyny-nayaktyvnishe-yogo-prosuvayut-v-ukraini> (дата звернення: 28.02.2023).

Дослідники визначили типові фейкові наративи, спрямовані на дискредитацію ЗСУ: *"Українці не вміють воювати"* . *"Українська армія відстала, "ЗСУ чинять воєнні злочини", "За Україну воює не армія, а бойовики, радикали, нацисти", "Українська армія деморалізована та не хоче воювати"*¹⁹.

Зазначимо, що країна-агресор широко використовувала для дискредитації ЗСУ соціальні мережі, демонструючи "скарги" та "погрози розібратися" так званих фейкових "українських" вояків.

Незважаючи на наміри та прагнення роспропаганди створити негативний імідж ЗСУ інформаційний простір Європи демонструє зовсім інші оцінки стійкості та сили українських вояків. Проаналізуємо, наприклад, інформацію про ЗСУ в нідерландських інтернет-новинах (10 січня 2023 року), яка реалізує наратив про силу та міць ЗСУ²⁰.

Намагання ворога дискредитувати ЗСУ зрозумілі: це єдина сила, якій вирить українське суспільство, на яку покладається у цій війні. За даними соціологічної групи "Рейтинг", яка провела загальнонаціональне опитування, з'ясувалося, що більш ніж 90% українських громадян довіряють військовим та відчувають гордість за Батьківщину²¹. Зруйнувати цю віру – значить поцілити у саме серце українського соціуму і зруйнувати віру в перемогу та Батьківщину. Українська армія захищає не тільки територію держави, вона є запорукою збереження української ідентичності як такої, адже головна мета агресора – знищення державності України. Для роспропаганди окреслення цієї мети

¹⁹ Які фейки путіна про українську армію були правдою про російську URL: <https://spravdi.gov.ua/yaki-fejky-putina-pro-ukrayinsku-armiyu-buly-pravdoyu-pro-rosijsku/> (дата звернення: 28.02.2023); Пропаганда працює на повну: топ-5 наративів кремлівських медіа про ЗСУ URL: <https://glavcom.ua/news/propahanda-pratsjuje-na-povnu-top-5-narativiv-kremlivskikh-media-pro-zsu-896428.html> (дата звернення: 28.02.2023).

²⁰ <https://www.msn.com/nl-nl/nieuws/overig/gelekt-rapport-oekra%C3%AFne-maakt-russische-militaire-elite-eenheid-met-de-grond-gelijk/ss-AA169ZvP?cvid=0c7fbc0f4abd4548aba6f85a4475c528#image=15> (дата звернення: 28.02.2023).

²¹ <https://vpolschchi.pl/vira-v-zsu-bil-sh-nizh-90-ukrayins-kih-gromadyan-doviryayut-vijs-6803028108380832a> (дата звернення: 28.02.2023).

було і залишається основним завданням. Про це красномовно свідчать різні матеріали, наприклад, оприлюднені в інформаційному просторі України результати аудіоперехоплення розмови окупанта з його дружиною (відповідне відео було опубліковано Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України²²).

Отже, як свідчить аналіз, і в воєнну добу гранд-нарративом в Україні залишається **нарратив ідентичності**, який протидіє проросійським нарративам *"Україна – це держава, яка не відбулася (failed state)"* та його варіанту, який з'являється приблизно через рік героїчного супротиву українців, – *"Україна – це некерована руїна, "нічийна земля":*

Скандальні заяви Орбана про російсько-українську війну

Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан на зустрічі з журналістами у Будапешті виклав свою позицію щодо поточної ситуації російсько-української війни, з якої випливає, що він не вірить у перемогу України та вважає, що вона поступово перетворюється в некеровану руїну. Орбан прийняв 15 журналістів у Будапешті, серед яких був відповідальний редактор American Conservative Род Дрегер, який виклав основні тези угорського прем'єра. За словами Орбана, мета Росії – перетворити Україну на некеровану руїну, щоб Захід не міг заявити про неї "як про приз". Орбан переконаний, що росіяни вже досягли успіху в цьому, оскільки тепер Україна, як Афганістан, є "нічийною землею"²³.

У складній ситуації війни українське суспільство, як і в інші складні періоди життя України, "народжувало", активізувало особливі своєрідні форми інформаційного-психологічного захисту. Кризова ситуація, яку переживає суспільство під час воєнної доби, масово виводить на авансцену специфічні тексти,

²² <https://incident.obozrevatel.com/ukr/crime/vojna-protiv-rossii/ne-bude-tsiei-natsii-skoro-ihnih-ditej-sche-v-utrobi-treba-dushiti-okupant-rozpoviv-druzhini-pro-svoe-stavleniya> (дата звернення: 28.02.2023).

²³ <https://glavcom.ua/world/world-politics/orban-zrobiv-nizku-skandalnikh-zajav-pro-rosijsko-ukrajinsku-vijnu-904862.html> (дата звернення: 28.02.2023).

у яких реалізуються найголовніші стратегічні наративи (передусім наратив ідентичності), які підтримують моральний дух громадян – креолізовані (мультиmodalні) тексти з високим ступенем сугестивності, які транслуються через класичні та нові медіа, соціальні мережі, поєднуючи різнокодову інформацію (вербальний, візуальний та музичний текст). Ці тексти забезпечують ефективний сугестивний вплив на суспільство і транслують наративи, емоційно насичені описом, який подається за допомогою різних кодів. Активізація цих форм є результатом вивільнення напруги через творчість. Мова йде про мистецький "вибух", пов'язаний зі створенням кліпів, які буквально "заряджали" суспільство емоціями, підтримуючи дух незламності та прагнення до перемоги над ворогом. Серед найяскравіших прикладів можна назвати музичні кліпи Енджі Крейди ("Враже", "НЛО", "Мочіть москалів піснями"), Jerry Neil ("Кохайтеся чорнобриві", "Козацькому роду", "Мрія"), Alyona Alyona – ("Рідні мої"), спільні роботи Alyona Alyona та Jerry Neil ("Зозуля"), Jerry Neil та Людмила Шемаєва (Несестри") та ін. Ці кліпи мають яскраво виражену фольклорну основу (наприклад, "Враже" Енджі Крейди відтворює стилістику відьмового замовляння), як музичну, так і вербально-образну, вони звернені до коріння українського народу, вони всі є специфічною формою трансляції наративу ідентичності, наративу незламності та прагнення до перемоги. Значна кількість цих музичних креолізованих текстів є гумористичними. Розглядаючи тренди кризових часів, які притаманні нині Україні, фахівці називають такі риси, як повернення до коріння, а також "сублімацію напруги через творчість та гумор..., оскільки творчість та гумор дають змогу вивільняти емоції, які накопичуються у людей" [13]. І якщо у добу Революції Гідності специфічною ознакою інформаційного простору України стали креолізовані тексти – так звані карнавальні форми сугестії [12], то ознакою воєнної доби можна вважати появу великої кількості креолізованих текстів патріотичної спрямованості з яскраво вираженим фольклорним компонентом, які не тільки за змістом, але навіть за своєю формою об'єктивували ідею ідентичності. Наприклад,

текст пісні Енджі Крейди "Враже"²⁴ не тільки відтворює поетику та стилістику замовляння, але й демонструє всі лінгвальні ознаки сугестивного тексту, який має величезний потенціал впливу на емоцій реципієнтів та закарбовує у ментальній сфері реципієнта певні сугестивно марковані смисли неминучості страшної смерті ворога, який зазіхнув на свободу України:

Сію тобі в очі, сію проти ночі
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже
Скільки в святу землю впало зерен жита
Стільки разів буде тебе, враже, вбито
Скільки, враже, півень вночі кукуріка
Стільки днів у тебе доживати віка
Богові – Боже
Ворогу – вороже
Буде тобі, враже, так, як відьма
скаже
Скільки зробиш, враже, кроків по Україні
Стільки твого ляже роду в домовині
Тільки на пів світу, чорного пристріту
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже
Писанку розпишу, люльку заколишу
Матір твою, враже, без дітей залишу

Батька твого, враже, смертю заспокою
Жінку твою, враже, висушу ганьбою
Богові – Боже
Ворогу – вороже
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже
Як просію горе крізь дрібненьке сито
Станеш ти про пекло Господа просити
Та не буде, враже, смерть твоя легкою
Та й у смерті, враже, не знайдеш спокою
Слово моє липке
Слово моє кріпке
Буде тобі, враже, так, як мати скаже
Буде тобі, враже, як дружина скаже
Буде тобі, враже, як дівчина скаже
Буде тобі, враже, як дитина скаже
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже.

²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=gHVyKТаAV6U> (дата звернення: 28.02.2023).

Ритмічна структура тексту не тільки багатократно відтворює ідею страшної смерті ворога (так званий смисловий повтор – сугестивно марковані смисли), але й спирається на типовий повтор однакових синтаксичних конструкцій (Буде тобі, враже, так, як мати скаже / Буде тобі, враже, як дружина скаже / Буде тобі, враже, як дівчина скаже / Буде тобі, враже, як дитина скаже / Буде тобі, враже, так, як відьма скаже), морфологічних форм (найважливішою з яких є форма майбутнього часу дієслів), фонетичний повтор (як засіб відтворення фоносемантичного впливу на підсвідомість реципієнта). Музичний ритм взаємодіє з вербальним ритмом, відеоряд – сцени магічних дій, чаклування, які межують з кадрами, що демонструють понівечену українську землю, – додатково заряджають реципієнта емоційно, забезпечуючи карбування головної ідеї неминучою смертю ворогів.

Про величезний сугестивний потенціал кліпу свідчать коментарі на ютуб-каналах:

- *Справжній заговор на лиху погибель! Яка могутня енергетика слова, хай так і буде!*

- *Наша молитва!* 🙏

- *Який текст!!!!!!! Яка музика!!!!!! Бой Вам Бог!!!!*

- *ЦЕ ПРОКИНУВСЯ НАРІД УКРАЇНИ! ПОВСТАЛА З ПОПЕЛУ УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ! ВЖЕ ПОСТАЛА!!!* Україна, так би мовити, держава не пуганих відьом, мольфарів, характерників... в гарному сенсі цих слів. Магія це підвалини нашої НАЦІЇ, носіями якої і є... так би мовити... ДУХОВНИКИ, яких ПОВНО у кожному населеному пункті України... І от Вони зараз, майже одночасно, ВСІ "проснулись". Цьому підтвердження – поява цієї пісні. Бо ВСЕ що ні робиться в Світі Матеріальному спочатку виникає в Світі Духовному. Чекаємо на НЕМИНУЧІЙ результат цього прокидання, який скоро побачимо... і на наших ворогах також...

- *Насправді, такі вони – українки*

- *Як мантру повторюю щоденно!*

Високий ступінь невизначеності буття у період воєнної доби активізує в інформаційному просторі особливу форму впливу – так звані "передбачення" (тарологів, астрологів, екстрасенсів). Ця форма є традиційною для здійснення сугестивного впливу на людину, переважно – маніпулятивного, негативного, проте в

ситуаціях кризових комунікацій воєнної доби за її допомогою може досягатися швидкий ефект позитивізації емоційно-психологічного стану людини, нейтралізації важкого для психіки стану невизначеності. На думку психологів, "невизначеність супроводжує особистість у всіх сферах її життєдіяльності....ситуація невизначеності завжди супроводжується сильними емоційними переживаннями, в більшості випадків негативного характеру: хвилюванням, сумнівами, невпевненістю, дискомфортом, тривогою, страхом, панікою, розгубленістю, які дисгармонізують особистість та викликають душевні страждання"; за даними психологів, 82.3% людей у стані невизначеності переживають негативні емоції [8]. Стан невизначеності у складних ситуаціях воєнної доби значно ускладнюється подіями, що відбуваються навколо людини.

В інформаційному просторі України спостерігається постійне зростання кількості інтерв'ю тарологів, екстрасенсів, астрологів, серед яких особливою популярністю користуються Л. Хомутовська, О. Бюн, М. Тиха, В. Шатилович, Я. Пасинкова, М. Гордєєв та ін. Безумовно, популярність так званих "передбачень" може викликати значну кількість питань ідеологічного характеру та іронічних коментарів у громадян та медіаекспертів, проте увага класичних та нових медіа під час війни до цього жанру, на нашу думку, зумовлена передусім швидким терапевтичним ефектом текстів "передбачень". При усій своїй ірраціональності тексти так званих "передбачень" сприяють емоційному полегшенню людини, яка сприймає цю інформацію.

Зазначимо, що найкращі їх варіанти дійсно можуть транслювати важливі стратегічні наративи: наратив перемоги у війні, наратив стійкості та гідності українців, наратив віри у майбутнє України, здійснюючи психологічну нейтралізацію негативних наслідків кризових ситуацій.

Ілюстрації текстів "передбачень" в українському інтернет-просторі

Проте контраверсійність жанру "передбачень", різновекторність тлумачень подій спікерами (зважаючи на джерела "інформації" та рівень політичної культури та політичну орієнтацію авторів) вимагають постійної уваги Страткому. Порівняймо, наприклад, деякі коментарі фахівців.

Коментар І. Федорів (Рух Чесно) про маніпуляції астрологів, небезпечні для суверенітету України:

Торік Рух ЧЕСНО аналізував, як політтехнологи використовують астрологів на виборах. Цього року наша організація, яка веде Реєстр держзрадників, вирішила дослідити, які прогнози давали астрологи щодо війни, чи збувалися ці прогнози, і найголовніше, які небезпечні для суверенітету України меседжі можуть майже непомітно і, на жаль,

поки безкарно просувати у ЗМІ. Але є й ті, хто й досі вірить астрологам. Їх чимало.

Тим, хто вірить у такі прогнози, варто задуматися про те, що іноді їх складають не лише з любові до астрології. Надання таким особам трибуни в загальнонаціональних медіа під час війни може мати дуже негативні наслідки. Зараз для інформаційного простору одна з ключових задач – це поширення офіційної інформації та спростування фейків. Астрологи суперечать такій політиці і підривають її²⁵.

Думається, що так звана активність текстів "передбачень" в інформаційному просторі України має тимчасовий характер і поступово їх кількість буде суттєво меншою.

Кризові комунікації воєнної доби розгортаються у відповідності до своїх законів і передбачають жорстку "битву наративів". Крім швидкості, правдивості, координованості та емоційності реагування на події, що відбуваються, кризові комунікації мають враховувати елементи прогнозування подій та спрямованості на нейтралізацію (або подолання) кризових станів. Воєнна доба має бути пов'язана з розгортанням таких кризових комунікацій, які передбачають використання технологій, спрямованих на діагностування, прогнозування та управління кризовими ситуаціями та (за можливістю) на психологічну нейтралізацію негативних наслідків кризових ситуацій.

У період війни інформаційний простір України активно використовується також з метою проведення інформаційно-психологічних операцій (спрямованих на дестабілізацію емоційно-психологічного стану людей, на прикриття запланованих агресором дій тощо). В умовах кризових комунікацій швидке забезпечення суспільства від наслідків подібних ІПО є надважливим завданням.

І в передвоєнну, і в воєнну добу гранд-наративом в Україні залишається **наратив ідентичності**. Ключову позицію в системі проукраїнських наративів займає наратив *перемоги, яку неможливо здобути без вирішальної битви*, який "перекриває"

²⁵ <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/25/7386475/> (дата звернення: 28.02.2023)

значну кількість руйнівних наративів, спрямованих проти українського суспільства та ЗСУ.

Кризова ситуація, яку переживає суспільство під час воєнної доби стимулює появу в інформаційному просторі України специфічних різнокодових (поєднання вербального, візуального та музичного кодів) текстів з високим ступенем сугестивності та яскраво вираженим фольклорним (та гумористичним) компонентом, у цих текстах реалізуються найголовніші стратегічні наративи, які підтримують моральний дух суспільства, створення цих креолізованих текстів є результатом вивільнення емоцій через творчість.

Для здійснення позитивного (терапевтичного) сугестивного впливу на людину в ситуаціях кризових комунікацій широко використовуються форма так званих "передбачень", які виконують свої функції швидкої нейтралізації важкого для психіки стану невизначеності та транслюють важливі наративи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісім правил кризових комунікацій – поради для місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12353> (дата звернення: 28.02.2023).
2. Гарькавий Є.М. Кризові комунікації як напрям реалізації стратегічних комунікацій у силах оборони України. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 64-70.
3. Доктрина стратегічних комунікацій. URL: <https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/vkr-11-0101.01-doktryna-strategichnyh-komunikacij-ngu.pdf.pdf> (дата звернення: 28.02.2023).
4. Дубов Д.В., Баровська А.В. Аудит спроможностей органів державної влади у сфері кризових комунікацій. *Стратегічна панорама*. 2018. Вип. 1. С. 30-39.
5. Запорожець О.Ю. Кризовий комунікативний менеджмент у сфері міжнародних відносин: монографія. Київ, 2006. 238 с.
6. Золотухін Д. Український стратегічний наратив: "матчастина". URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2620105-ukrainskij-strategicnij-parativ-matcastina.html> (дата звернення: 28.02.2023).
7. Ключові аспекти комунікації та створення контенту під час воєнного стану. URL: <https://logincasino.ua/article/klychovi-aspekti->

komunikaciiy-ta-stvorennnya-kontentu-pid-chas-voennogo (дата звернення: 28.02.2023).

8. Мельник Ю.В., Ющенко В.В., Резнік А.В. Психологічна характеристика ситуації невизначеності в життєвому просторі особистості. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2021/21-2021/15.pdf> (дата звернення: 28.02.2023).

9. Парахонський Б., Яворська Г. Породження війни з безсилля миру: смислова логіка війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/porodzhennya-viyny-z-bezsylyya-myru-smyslova-lohika-viyny> (дата звернення: 28.02.2023).

10. Прикладні антикризові PR-технології: навчальний посібник / М.А. Зубарева. Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2014.

11. Снитко О.С., Гречка С.О. "Битва наративів" у сучасному медіапросторі України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. № 44. С. 86-118.

12. Снитко О.С. Карнавальні форми сугестії в інформаційному просторі України у контексті консцієнтальної війни. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2019. № 38. С.78-93.

13. Снитко О.С. Сугестивний потенціал політичних промов лідерів держав. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2021. № 42. С.8-27.

14. Яворська Г.М. Динаміка наративів (до проблеми когнітивної опірності медійного простору). *Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця*. Київ, 2021. С. 26-38.

15. Як стратегічні комунікації допомагають Україні налагодити міжнародну співпрацю з протидії ворожій дезінформації. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/09/yak-strategichni-komunikacziyi-dopomagayut-ukrayini-nalagodyty-mizhnarodnu-spivpraczyu-z-protydiyi-vorozhij-dezinformacziyi/> (дата звернення: 28.02.2023).

16. Як організувати ефективні кризові комунікації? URL: http://practicum.space/crisis_communications (дата звернення: 28.02.2023).

17. Coombs T. *Ongoing Crisis Communication: Planning, Management and Responing*. SAGE Publications, 2022. 304 p.

REFERENCES

1. *Eight rules of crisis communications – tips for local self-government* [Visim pravyl kryzovykh komunikatsiy – porady dlya mistsevoho samovyraduvannya]. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12353> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

2. Har'kavyi, Y.M. (2019). *Crisis communications as a direction of implementation of strategic communications in the defense forces of Ukraine*. [Kryzovi komunikatsiyi yak napryam realizatsiyi stratehichnykh komunikatsiy u sylakh oborony Ukrainy]. *Politychne zhyttya*, 3, 64-70 [in Ukrainian].

3. *Doctrine of strategic communications* [Doktryna stratehichnykh komunikatsiy]. URL: <https://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Doktryna-zi-stratehichnykh-komunikatsiy.pdf> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

4. Dubov, D.V. & Barovs'ka, A.V. (2018). *Audit of the capabilities of state authorities in the field of crisis communications* [Audyt spromozhnostey orhaniv derzhavnoyi vlady u sferi kryzovykh komunikatsiy]. *Stratehichna panorama*, 1, 30-39 [in Ukrainian].

5. Zaporozhets', O.Yu. (2006). *Crisis communicative management in the field of international relations* [Kryzovyy komunikatyvnyy menedzhment u sferi mizhnarodnykh vidnosyn]. Kyiv, 238 s. [in Ukrainian].

6. Zolotukhin, D. *Ukrainian strategic narrative: "partnership"* [Ukrayins'kyy stratehichnyy naratyv: "matchastyna"]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2620105-ukrainskij-strategicnij-narativ-matcastina.html> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

7. *Key aspects of communication and content creation during martial law* [Klyuchovi aspety komunikatsiyi ta stvorennya kontentu pid chas voyennoho stanu]. URL: <https://logincasino.ua/article/klyuchovi-aspekti-komunikaciyi-ta-stvorennya-kontentu-pid-chas-voennogo> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

8. Mel'nyk, Yu.V., Yushchenko, V.V. & Reznik A.V. *Psychological characteristics of the situation of uncertainty in the life space of the individual* [Psyhholohichna kharakterystyka situatsiyi nevyznachenosti v zhyttyevomu prostori osobystosti]. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2021/21-2021/15.pdf> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

9. Parakhons'kyi, B. & Yavors'ka, H. *The generation of war from the impotence of peace: the semantic logic of war* [Porodzhennya viyny z bezsyllya myru: smyslova lohika viyny]. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/porodzhennya-viyny-z-bezsyllya-myru-smyslova-lohika-viyny> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

10. *Applied anti-crisis PR technologies* (2014). [Prykladni antykryzovi PR-tekhnologiyi] / M.A. Zubaryeva. Ostroh: Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya", 162 s. [in Ukrainian].

11. Snytko, O.S. & Hrechka, S.O. (2022). *"Battle of narratives" in Ukraine's modern media space* ["Bytva naratyviv" u suchasnomu

mediaprostori Ukrainy]. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice*, 44, 86-118. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2022.44.86-117> [in Ukrainian].

12. Snytko, S.O. (2019). *Carnival forms of suggestion in Ukrainian information space in the context of aconsciousness war* [Karnaval'ni formy suhestiyi v informatsiynomu prostori Ukrainy u konteksti konstsiyental'noyi viyny]. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice*, 38, 78-93. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2019.38.77-93> [in Ukrainian].

13. Snytko, O.S. (2021). *Suggestive potential of political speeches of state leaders* [Suhestyvnyy potentsial politychnykh promov lideriv derzhav]. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice*, 42, 8-27. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2021.42.8-27> [in Ukrainian].

14. Yavors'ka, H.M. (2021). Dynamics of narratives (to the problem of cognitive resistance of the media space) [Dynamika naratyviv (do problemy kohnityvnoyi opirnosti mediynoho prostoru)]. *Stratehichni komunikatsiyi v umovakh hibrydnoyi viyny: pohlyad vid volontera do naukovtsya*. Kyiv, 26-38 [in Ukrainian].

15. *How strategic communications help Ukraine establish international cooperation in countering hostile disinformation* [Yak stratehichni komunikatsiyi dopomahayut' Ukraini nalahodyty mizhnarodnu spivpratsyu z protydyi vorozhiih dezinformatsiya]. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/09/yak-strategichni-komunikaciyi-dopomagayut-ukrayini-nalagodyty-mizhnarodnu-spivpraczyu-z-protydyi-vorozhiih-dezinformaciyi/> (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

16. *How to organize effective crisis communications?* [Yak orhanizuvaty efektyvni kryzovi komunikatsiyi?]. URL: http://practicum.space/crisis_communications (last access: 28.02.2023) [in Ukrainian].

17. Coombs T. *Ongoing Crisis Communication: Planning, Management and Responing*. SAGE Publications, 2022. 304 p. [in English].

Дата надходження до редакції – 28.02.2023

Дата затвердження редакцією – 02.04.2023

Ця публікація ліцензована на умовах Creative Commons Attribution 4.0 International License.